

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA BİR YARATILIŞ ANLATISI: DUNNU TEOGONİSİ

A CREATION MYTH IN ANCIENT MESOPOTAMIA:
THEOGONY OF DUNNU

Kübra KARAKÖZ

Dr., karakozkubraa@gmail.com

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 20 Mart 2024
Kabul edildiği tarih: 27 Mayıs 2024
Yayınlanma tarihi: 25 Haziran 2024

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 20 March 2024
Date accepted: 27 May 2024
Date published: 25 June 2024

Anahtar Sözcükler

Dunnu Teogonisi; Harab Mitosu;
Teogoni Mitosları; Eski Mezopotamya

Keywords

The Theogony of Dunnu; Harab
Myths; Theogony Myths; Ancient
Mesopotamia

DOI

10.33171/dtcjournal.2024.64.1.26

Öz

Mezopotamya, yazının ortaya çıktığı dönemden itibaren, birçok farklı türdeki belgenin kayıt edildiği bir coğrafya olmuştur. Eski Mezopotamya literatürü oldukça geniş ve gelişkindir. Birçok farklı belge türünün yer aldığı coğrafyada, dini-mitoloji türünden eserler de günümüze kadar gelmiştir. Belgelerde, kentlerin, krallıkların, hanedanların ve bunlarla beraber evrenin nasıl yaratıldığına ilişkin bilgi veren yazılı kaynaklar bulunmaktadır. Bu kaynaklardan, Eski Mezopotamya'nın siyasi ve kent devletleri arasındaki çekişmeli yapısının dönemin mitoslarına ne şekilde yansıtıldığını da görebilmekteyiz. Yaratılış türü mitoslarda, insan dünyası ve tanrıların dünyasının ne şekilde var edildiği yazılmıştır. Bu mitolojik belgelerde, hiçlikten, topraktan ya da sudan var edilen tanrılar, diğer tanrıları ve evreni oluşturmuştur. Tanrıların yaşadıkları alanı biçimlendirmelerinin ardından gökyüzündeki krallık için birbirleriyle olan mücadelesi yaratılış mitoslarının ana konularından biri olmuştur. Bu mücadeleyi kazanan tanrı, yeryüzünde düzeni meydana getirmiştir. Kurduğu düzenle beraber kendisine ait bir kent kuran tanrı, o kentin kurucusu ve koruyucu tanrısı olmuş, kentin başına geçen kralları da vekil ilan etmiştir. Bu tür mitoslarda, krallıkların, kentler ile olan ilişkisi açıkça verilmekte, tanrılar krallığı temsil etmekteydiler. Yaratılış mitoslarında perspektif gelenekselleşmiştir. Anlatımlar çeşitli olmakla beraber tema, birbirini tekrar etmektedir. Bu anlatı türünden daha farklı içeriğe sahip metinlerin sayısı oldukça azdır. Bu spesifik metinlerden biri Dunnu teogonisi ya da diğer adıyla Harab Mitolojisidir. Günümüze kadar sadece tek bir nüsha bulunmuştur. Mitosa ait bilgiler bu nüshadan sağlanmakta, ulaşılabilecek bilgi alanı ise sınırlıdır. Dunnu teogonisinde, olay örgüsü tek bir kent etrafında dönmektedir. Tanrılar arasındaki savaşta, ölümsüz tanrıların ölümü ve Dunnu kentine gömülmesiyle devredilen hanedanlık perspektifi özgündür. Hanedanlığın devredilmesinde bir takım tarihler ön plana çıkmaktadır. Bu tarihler, kent, tanrılar ve mücadelesi sırasında yaşananlar mitosta özgün bir bağlamda yer almaktadır. Çalışma, Dunnu teogonisini ele alarak mitosu metaforik açıdan yorumlamayı amaçlamaktadır.

Abstract

Mesopotamia has been a region where a wide variety of documents have been recorded since the advent of writing. The literature of ancient Mesopotamia is extensive and sophisticated. In this region where various types of documents about, religious-mythological Works have also survived to the present day. The documents contain written sources that offer insights into the creation of cities, kingdoms, dynasties and the universe. Through the sources, we can also discern how the political structure of ancient Mesopotamia and the rivalries between city-states were depicted in the myths of the period. In Genesis genre myths, it is written how the World of humans and the world of the gods originated. Within these mythological texts, gods emerge from nothingness, earth or water giving rise to other gods and the universe. The contention among the gods for dominion in the heavens, following their establishment of the real they inhabited, has been a central theme in creation myths. The victorious deity or this struggle brought about order on earth. Establishing a city based on this order, the deity became the founder and guardian god that city, appointing the ruling kings as regents. In such myths, the relationship between and cities is clearly depicted, with the gods representing the kingdom. The perspective in creation myths tends to be traditional with various narratives sharing recurring themes. While the specifics may vary the overarching themes repeats each other. The number of texts deviating from this narrative type is relatively quite small. One of these specific texts the Dunnu Teogony of Harab mythology. Only one copy of the Dunnu Teogony has been discovered to date, providing limited information about the myth. The narrative primarily focuses on a single city, with the storyline revolving around the dynasty's perspective, which is transmitted through the deaths of immortal gods during the war between deities and their subsequent burial in the city of Dunnu. The transfer of the dynasty is marked by several significant dates, intertwining with the city's history, the involved gods, and the events of the struggle, all within a unique context presented in the myth. This study aims to interpret the myth form metaphorical perspectives by addressing the theogony of Dunnu.

Giriş

Tarihsel süreç boyunca insan kendini ifade edebilmek için çeşitli araçlar geliştirmiştir. Yazılı, görsel ve sözlü eserler bu süreç boyunca ortaya çıkmış ve insanın varoluş süreciyle birlikte gelişmiştir. Mitler bu eserlerden biridir. Mitler, söylemin bilinciyle ortaya çıkmıştır (Çoban, 2003, s. 263). Yani mitler, insanlığın varoluşunu ve evreni anlama çabasını içeren geçmişten günümüze kadar gelen söylencelerdir. Aynı zamanda mitler, kültürel belleğin birer parçasıdır ve geleneğin nesilden nesile aktarılmasını sağlayan tarihsel retorik metinlerdir (Geertz, 2010, s. 281-283).

Mitlerin yapısal ve işlevsel rolü, geleneğin aktarımında belirleyicidir. Bu yönleriyle mitler geleneksel toplumların düşünce yapısını anlamamıza olanak sağlarlar (Etöz, 2011, s. 165-166). Çünkü mitler, bir toplumun kültürel mirasının bir parçasıdır ve o toplumun dünya ve düzen algısını içermektedir (Sviličić, 2014, s. 734-735). Mitler, toplumun siyasi, sosyal, dinsel konularını ve mevcut düzeninin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda, mitler toplumun kaotik dünyadaki düzeninin yansımasıdır (Hertzfeld, 2012, s. 259-261).

Mitler ile toplumsal bellek arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Toplumsal bellek, bir toplumun geçmiş deneyimlerini, değerlerini, inançlarını ve kültürel mirasını içeren kolektif bir bellektir. Toplumsal kurumların ve normların oluşumu mitlere konu olmaktadır. Bu oluşumları açıklayan, mevcut değerleri, yargıları güçlendiren ve ilişkileri örnekleyen rolleriyle mitler de toplumsal belleğin bir parçasıdır (Balandier, 2010, s. 117-118). Malinowski'ye göre, mitler, toplumsal onay ve ruhsatın bir göstergesidir. Ayrıca ahlaki kural ve davranışları topluma aktarırlar.

Mitler, kozmogonik yapıyı, gizemin doğasını açığa çıkartmakta ve bunu mevcut insan hayatıyla ilişkilendirmektedir. Mitler, doğaüstü güçler ve bireyler arasında bir denge kurarak kişiye toplumsal yapıdaki yerini ve ait olduğu grubun işleyişini öğretirler (Malinowski, 2000, s. 98-99). Bu mitlerin pedagojik yönlerinden biridir. Pedagojik yönüyle mitler, bireyin yaşamı boyunca karşılaşabileceği krizlerde ve hayatın farklı aşamalarında rehberlik etmektedir (Campbell, 2007, s. 17-22). Mitler işlevsel açıdan mistik, kozmolojik, sosyolojik- politik ve pedagojik olarak dört ana gruba ayrılmaktadır (Ellwood, 1999, s. 87-88).

Mitler genellikle köken, toplumsal normlar, olaylar ve olayların kronolojisi, önemli kişilerin hayatları ve kahramanların eylemleri gibi unsurları içermektedir. Bu konular mitlerde oluşum ve gelişim aşamalarıyla birlikte aktarılır ve olay döngüsü içinde işlenir. Bu sayede toplumsal belleğin sürekliliği sağlanmış olur (Ceglarska,

2018, s. 349). Mitlerin bu yönü, geçmişe atıfta bulunarak belirli kişi, olay, zaman ve durumların meşrulaştırılmasına neden olur (Ceglarska, 2018, s. 352).

Mitler, içerikleriyle beraber, toplumların merkezi etmenlerini kaybetmeye başladıkları ya da kriz dönemlerinde ortaya çıkan kaotik durumları en aza indirgemektedir. Krizlerin en aza indirgenmesi, toplumun devamlılığını sağlayabilmek adına mevcut duruma uyum sağlamasından geçmektedir (Tismaneanu, 1998, s. 26-27). Bu açıdan mitler, kriz dönemlerinde toplumsal bütünlüğü korumaktadır. Çünkü toplumlar, yaşadığı yerdeki dinsel ve geleneksel inançları bütüncül biçimde değerlendirmiş ve bu inançlar sayesinde sosyal sorunlarına çözüm bulmuştur (Tuna, 1987, s. 122-123). Malinowski'nin de vurguladığı gibi mitler, toplumsal kurum ve normların ortaya çıkışını anlatırken değer ve yargıları pekiştirerek korur ve toplumsal ilişkileri düzenlerler (Malinowski, 2000, s. 85-86, 94-96).

Eskiçağ'da topluluk bilincinin sağlanmasında merkezi otoritenin önemli rolü vardı. Merkezi otorite, geleneklerle sosyal birleşme sağlarken doğaüstü güçler aracılığıyla da yönetim gücünü pekiştirmiştir. Doğaüstü güçlerle olan ilişkileri nedeniyle yönetici sınıfı dinsel iletişimi elinde tutmaktaydı. Bu durum yöneticilerin zamanla tanrılaşmasına ya da yarı tanrıya dönüşmesine neden olmuştur. Tanrısal güç kazanan yöneticiler, toprağa-topluma hükmetme gücü elde etmiştir. Yöneticilerin tanrılardan aldığı destekle toplumsal düzeni kurmuş, korumuş ve pekiştirmiştir (Yıldırım, 2017, s. 14-16). Bu pekiştirme belirli tekrarlanmalar aracılığıyla olmuştur. Bahsi geçen tekrarlar bayramlar, ritüeller ve dualar gibi karmaşık oluşumlardır. Bu oluşumlar dinsel merkezlerde icra edilmekle beraber sosyal, siyasi ve ekonomik yapıyı da oluşturmuştur. Bu süreç zamanla sistemleşmiş ve dini sınıfın kurumsallaşmasına imkân tanımıştır (Tuna, 1987, s. 122). Bu durum hem yok oluşu hem de varoluşu birleştirmiştir (Tudor, 1972, s. 138-139). Yani geleneksel söylemlerde, varoluş anlatılırken kurallara ve normlara uyulmadığı takdirde toplumun başına gelecek kaos aktarılmıştır. Toplumunu yönlendiren bu söylemler, merkezi otorite tarafından istenilen biçimde değiştirilirdi (Overing, 2013, s. 16). Siyasi ve sosyal olaylara bağlı değiştirilen mitlerden biri yaratılış / teogoni-kozmogoni mitoslarıdır.

Yaratılış mitosları zaman ve mekânın başlangıcını, yaratılışını ve nedenini içermektedir (Eliade, 2004, s. 82). Bu mitlerde, yaratılış genellikle ilkel bir kaos ya da ilahi güçle başlamaktadır ve bu belirsiz kutsallıkla dünya birbiriyle bağlantılıdır. Evrenin kuruluşu doğaüstü güçlerle ilişkilendirilirdi (Connerton, 1989, s. 42).

Mitlerde, tanrılarla bağlantısı olan kutsallaşmış ve değiştirilemez gerçekler yer alırdı. Buna göre dünyada değiştirilemez bir düzen vardı ve bu düzen kutsaldı (Connerton, 1982, s. 42; Lincoln, 1989, s. 24). Tanrılar, doğaüstü figürler, krallar ve kahramanlar gibi şahıslar ile mekân arasında kutsalla bağlantılı bir geçmişe sahip olma söylemi kenti ve toplumun bağlılığını yenilemekteydi. Bu bağlılık, yöneticilerin kendi idealleri doğrultusunda kutsal bilinçli yönlendirmesine olanak sağlamaktaydı (Yıldırım, 2017, s. 22).

Doğaüstü güç ve ilahi değerlerin etkisiyle inşa edilen kentler ve mekânlar, bireylerde klan-kabile-toplum bağlamında aidiyet hissi oluşturarak toplumsal bilinci geliştirmekteydi (Yıldırım, 2017, s. 17). Mitlerin politik yapısı tarihsel süreç boyunca sosyal ve siyasi kurumların ilişkilerini ve rollerini içermekteydi. Mitlerin bu işlevsel rolü, otoriter gücü meşrulaştırmaktaydı (Campbell, 1995, s. 182). Doğal ve doğaüstü olaylar ile kahramanlar, kronikleşmiş anlatıların aktörleridir (Ceglarska, 2018, s. 349). Bu anlatılar, kentlerin ve toplumların başlangıcını vurgularken aynı zamanda toplum belleğini ve krallık için meşruiyet zeminini içermektedirler.

Mitler, tüm zamanlar için bir rol modeli oluşturur. Mitler primitif olayları ve kozmik döngünün işleyişini anlatan genellikle de bünyesinde bir kozmogoni barındıran söylencelerdir. Bu anlatılar ontolojiktir (Eliade, 1993, s. 137-138). Mitlerin ontolojik olması anlatılan olayların gerçek kabul edildiğini göstermektedir. Yani evren ve dünya tanrılar tarafından yaratılmıştır, her şey bu plana ve dizayna göre hareket etmektedir. Bu mitler, belirli bir mekân ve zamanı ele alarak yaşamın oluşum sürecini anlatmaktadır (Arslan, 2006, s. 88-89, 100). Evrenin düzenini anlatan mitler, kozmik kaostan başlayıp kutsal bir döngüyle sonlanmaktadır (Malinowski, 2000, s. 110). Ayrıca bu mitler insan, fauna ve floranın nasıl yaratıldığı ve dönüştüğünü, ölüm ve cinsiyet gibi kavramları açıklamaktadır.

Yaratılış, politeizmde tanrılar tarafından tasarlanmış kusursuz bir algoritmadır. Bu düzen tanrılar tarafından şekillenmiş ve tamamlanmıştır (Bayat, 2016, s. 15-16). İnanca göre, mutlak ve kutsal kaos kendisini var etmiştir. Ardından evren oluşmuş ve belirli bir sırayla tanrılar meydana gelmiştir. Yaratılan tanrılar, çeşitli sebeplerle insanları ve diğer canlıları yaratmıştır. Neredeyse her politeist toplum inancında, yaratılışın ardından belirli kentler-ülkeler kurulmuş ve dünya hayatı başlamıştır (Hallo, 2010, s. 549).

1. ESKİ MEZOPOTAMYA'DA TEOGONİ MİTOSLARI

Eski Mezopotamya'da kentler, sadece politik ve ekonomik değil, aynı zamanda dini merkezlerdi (Pekşen, 2017, s. 105; Yıldırım, 2017, s. 24). Mezopotamya'da siyasi birliğin oluşmadığı dönemde, din olduğu krallığın karakterinden etkilenmiştir (Etgü ve Pekşen, 2023, s. 520). Dolayısıyla her kentin, kenti yaratan ve koruyan bir tanrısı olduğuna inanılırdı (Hallo, 2010, s. 549). Mezopotamya siyasi yapılanmasına paralel olarak bu tanrıların birbirleriyle akrabalık ilişkisi olduğu düşünülmüştü (Etgü ve Pekşen, 2023, s. 520). Bu tanrılar kurucusu olduğu kentlerin kral ve rahipleri aracılığıyla iletişim kurmakta ve düzeni sağlamaktaydılar.

Ur kentinde Nanna (Bottéro ve Kramer, 2017, s. 113), Sippar ve Larsa'da Utu (Demirci, 2013, s. 30), Eridu'da Enki (Altuncu, 2014, s. 127), Babil'de Marduk (Pekşen, 2017, s. 4), Nippur'da Enlil (Etgü ve Pekşen, 2023, s. 516), Uruk'ta İnanna (Etgü ve Pekşen, 2023, s. 518) gibi örnekler bulunmaktadır. Bazen kentlerde, zaman içerisinde koruyucu tanrı sayısı artmakta ya da farklı tanrılar ortaya çıkmaktaydı. Babil'in koruyucu tanrısı Marduk, erken zamanda Eridu'nun yerel tanrısı iken sonradan Babil'de tapınım görmüştür (Black ve Green, 2003, s. 146-147). Nippur'un koruyucu tanrısı Enlil iken daha sonraki dönemlerde yazılı kaynaklara göre yerini Ninurta'ya bırakmıştır (Schneider, 2022, s. 750-752). Uruk Kentinin yaratıcısı tanrı Anu'dur (Lurker, 1984, s. 12-13). Fakat yerini İstar almıştır.

Kentlerin yaratıcısı tanrılar yerlerini krallara bırakmıştır. Mezopotamya'da şehirleşmenin ilk aşamalarından itibaren yöneticiler, kendilerinin tanrısal bir buyrukla göreve getirildiğini halka kabul ettirmişlerdir (Yıldırım, 2017, s. 58). Tanrılar, kralların eylemlerini ve söylemleri desteklenmekte ve meşrulaştırılmaktaydı (Pekşen, 2016, s. 64-65). Bu, Mezopotamya'da süreklilik arzusunun kurumsallaşmasının bir sonucudur. Siyasi çekişmeler, mitoslara yansımıştır. Mitlerde tanrıların rekabeti, kentlerin politik rekabetlerini yansıtmaktadır. Kaos ortamında mitoslar, yeni otorite tarafından değiştirilebilirdi. Bu durum, toplumsal bellekte yeni bir sürecin başlatılması ve müdahale edilmesi anlamına gelmektedir.

Eski Mezopotamya'da yaratılış mitosları, tıpkı Mezopotamya'nın sosyal ve siyasi yapısı gibi çeşitlidir. Evrenin yaratılışında, tanrılar ve kentlerin varoluşu da ele alınır. Eski Önasya'da yaratılışın başlangıcı, genelde kaostur (Bratton, 1995, s. 28). Örneğin Eski Mısır'da Heliopolis, Memphis, Hermopolis ve Teb şehirlerinin temel alındığı ayrı yaratılış mitosları vardır (Hart, 2012, s. 13-45). Heliopolis'i konu alan yaratılış mitosunda, kaotik karanlık su ön plana çıkmaktadır. Fakat bu kaotik karanlık sudan önce başlangıçta belirsiz bir kaos bulunmaktaydı (Sayım, 1996, s. 128-129; Tobin,

1988, s. 172-178). Evren, kaostan türeyen kaotik karanlık sudan yaratılmıştı (Djik, 1995, s. 1699-1700). Hermopolis mitosunda, bataklıkta yaşayan dört eril ve dört dişi figür yer almaktadır (Lurker, 1984, s. 74-75; Hart, 2012, s. 13-45). Bu figürler, evrenin yaratılmasından önce hiçlik ve kaosun içinde eşleşmiştir. Ardından evren ve düzen yaratılmıştır. Memphis'i temel alan yaratılış mitosunda, yoktan var olma durumu söz konusudur. Varlığı yaratan ve evreni oluşturan tanrı Ptah'tır. Memphis, bir tanrı figürü ile evrenin yaratılmasını konu aldığı için Heliopolis ve Hermopolis mitoslarından farklıdır. Teb mitosunda ise tıpkı Memphis gibi bir yaratıcı figürle evren yaratılmıştır. Bu tanrı, Amon'dur. Mitoslarda su, toprak, hava ve ateş gibi elementler ile kaos ve hiçlik, yaratılışın başında yer almaktadır. Eski Mısır'ın yaratılış mitoslarında ise kaos genellikle su ile sembolize edilmiştir (Taş, 2002, s. 14).

Eski Mezopotamya'da mitoslar genel olarak benzer bir temaya sahip olmasına rağmen kendi içlerinde bir takım özgün unsurlar taşımaktadır. Bunlardan bazıları Enūma Eliş, Enmeşarra'nın Yenilgisi, Uraš ve Marduk, Eridu'nun kuruluşu, Nehrin Büyüsü, Labbu'nun Öldürülmesi, Anu ve Enlil'in yaratılması, Zarpānitum Kasabası ve Harab Mitosu'dur (Lambert, 2013, s. 16-19). Bu mitoslardan içinde en bilineni ise Enūma Eliş'tir.

Enūma Eliş birden fazla versiyonu bulunan Babil Yaratılış mitosudur (Lambert, 2013, s. 3-135; Heidel, 2000, s. 66-76; Adalı ve Görgü, 2016, s. 3-63; Talon, 2005, s. 1-104). Mitosa ait fragmanların tamamı, Asurbanipal (Aššur-bāni-apli) Kütüphanesinde bulunmuştur. Bulunan tabletler, eski dönem kopyalarıdır (Heidel, 2000, s. 26-27). Mitos, evrenin yaratılışını anlatırken Marduk'un panteondaki yükselişini de vurgulamaktadır (Tamtik, 2007, s. 65-66). Birinci tablet, evrenin yaratılışını anlatır (Adalı ve Görgü, 2016, s. 5-6). Başlangıçta, su fenomeni bulunmaktadır. Mitosa göre, su ile beraber yaşam başlamıştır. Bu başlangıçta, Apsū ve Tiāmat yer almaktadır. Her iki tanrı da suyu temsil etmektedir (Hallo, 2010, s. 549). Enūma Eliş'te su, başlangıçtaki kaosu temsil eder. Sonsuz ve biçimsiz su, mitosa göre devamlı genişlemektedir. Su, evrenin sınırlarını da oluşturmaktadır. Mitosta suyun ortadan kaldırılmasının temel nedeni, başlangıçta var olan kaosa düzen vermektir. Nitekim düzen vurgusu, yenilmesinin ardından tanrı Enki'nin kurduğu yerleşimle metaforik biçimde aktarılmıştır. Kaos ile özdeşleşen su, aynı zamanda hava ve rüzgârı da var etmiştir (Bottéro ve Kramer, 2017, s. 582). Havanın yaratılmasının ardından toprak, canlılar dünyasını meydana getirmiş sonraki süreçte ise kentler ve insanlar yaratılmıştır (Hooke, 1993, s. 27-28).

Enüma Eliş'in ilk tabletine göre, kozmosu şekillenmesinin ardından tanrılar yaratılmıştır. Tanrılar birbirleriyle çiftleşerek diğer nesilleri meydana getirmiştir. Çoğalan tanrı nüfusu ikinci tablete göre, birbirleriyle mücadele etmeye başlamıştır. Tanrıların hâkimiyet mücadelesinde bir tanrı rakiplerini yenerek kral olmuştur (Adalı ve Görgü, 2016, s. 5-63; Heidel, 2000, s. 9-90). Tablet, kral olan tanrının hâkimiyet mücadelesini içermektedir. Bu tanrı Babil versiyonuna göre Marduk, Asur versiyonuna göre ise tanrı Aşşur'dur.

Üçüncü ve dördüncü tablet, Marduk'un artan gücü ve genişleyen hegemonyasını konu alır. Beşinci tablet gökyüzü, yeryüzü, Fırat ve Dicle'nin yaratılmasını içermektedir. Ayrıca tanrıların yaşam alanları, görevleri, yıldızlar gibi gökyüzü cisimlerinin yaratılması ve evrenin biçimlendirilmesini de konu almaktadır (Heidel, 2000, s. 9-90). Evrenin sınırları belirlenip gökyüzü cisimlerinden yeryüzüne kadar her şey yaratıldıktan sonra ise içindeki varlıkların biçimlendirilmesi söz konusudur (Heidel, 2000, s. 9-90). Altıncı tablete göre ise insanlar yaratılmıştır. İnsanların yaratılması, evrendeki son yaratım faaliyetidir. Nitekim son tablette tanrılara yönelik övgüler yer almaktadır. Son tablette Marduk'un elli isminden bahsedilir. Her isim övülür ve mitos tanrıya övgülerle devam etmektedir. Mitosta övülen diğer bir tanrı Ea/Enki'dir. İnsanlığın baş tanrısı ve yaratıcısı Ea'nın yer aldığı eski bir mitostan miras kalan gelenek, Enüma Eliş'te sürdürülmüştür. Ea'nın yaratıcı ve ilksel fonksiyonu, Enüma Eliş'te Marduk'a uyarlanmıştır (Tamtik, 2007, s. 72-76). Mitos, Marduk'un zaferini anlatırken, tanrılar arasından yükselmesini de konu almaktadır. Marduk'un baş tanrıya yükselmesi diğer tanrıların kendi aralarındaki hiyerarşik sıralamasını da değiştirmiştir (Yıldırım, 2017, s. 105). Marduk'un yükselişi ile beraber ayrıca Babil'in Mezopotamya'nın önemli ve merkezi bir kenti haline gelmesi de aktarılmış olur. Nitekim Babil'in siyasi hegemonyasının meşrulaştırılma öğelerinden biri de Marduk'tur (Pekşen, 2017, s. 104). Mitosta Marduk üzerinden Babil referans edilmektedir. Mitos siyasi bir kaygı ile kurgulanmış dini bir metindir. Nitekim yerel bir Babil tanrısının zaman içerisinde yükselmesi, daha eski ve saygın diğer Mezopotamya tanrılarının üzerinde olması, tanrının yüceltilmesi ve kendisine verilen ilahi roller ile diğer tanrılardan daha üstün konumda olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Bu açıdan, diğer tanrılar üzerindeki kurduğu hegemonya, yaratıcı pozisyonu, düzen ve meşrulaştırma gayesiyle şekillenmiştir. Bu da mitosun teolojik ve siyasi zeminini meydana getirmiştir.

Siyasi ve teolojik gayenin yer aldığı bir diğer mitos, Sumer mitosu Eridu'nun Yarattılışı'dır. Mit, bir tapınağın onarılmasını konu alan iki dilli bir büyü metninin parçasıdır. Bulunan tabletler, Yeni Asur Dönemine tarihlenen kopya metinlerdir (Lambert, 2013, s. 366). Günümüze kadar gelen metinler kopya olsa da anlatı daha eskiye dayanmaktadır (Lambert, 2013, s. 366). Mitos, Jacobsen'e göre, MÖ 1600 civarında şekillenmiştir (Jacobsen, 1981, s. 513-514). Mitte, Eridu kentinin yükselişini konu alınır. Eridu, Mezopotamya'nın en eski dini, kültüsel, ekonomik ve siyasi açıdan önemli kentlerinden biridir (Hallo, 2010, s. 550). Kent, Sumer, Akad ve İbrani geleneğine göre de önem arz etmektedir (Hallo, 2010, s. 539-540).

Mitin ilk kısmında yaratılış başlamış, insanlar, şehirler ve krallıklar var olmuştur (Jacobsen, 1981, s. 514; Hallo, 2010, s. 550). Mite göre, tanrıça Ninhursağ, insanları düşünerek onları yaratmak istemiştir. İnsanların yaratacağı şehirlerde kendisine ibadet edeceklerini, böylelikle rahatça yaşayacağını ifade etmektedir. Ardından An, Enlil, Ninhursağ, kara kafalı insanları yani Sumerlileri yaratıp onlara kullanabilecekleri hayvanları tahsis etmiştir. İnsanların bir arada yaşaması için tanrılar şehirleri yaratmıştır. İlk yaratılan şehir Eridu'dur. Diğer kentler, Eridu'nun ardından yaratılmıştır. Oldukça kırıklı olan metinde, kentlerin zenginleşip büyümesinden ve Ziusudra'nın rüyasından bahsedilmektedir (Tsumura, 1994, s. 45). Diğer tufan anlatılarından yola çıkılarak kırıklı olan bölümde, tufan öncesi durumun ele alındığı düşünülebilir. Tanrı Enlil'in gönderdiği tufandan, Enki aracılığıyla kurtulan Ziusudra, yeniden insan hayatının başlamasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Her ne kadar Enki yönlendirse de Ziusudra tanrıya ulaşabilmek adına dinsel iletişim kurmuştur.

Dinsel iletişim, tanrıların dikkatini çekmek için yapılan ses, görüntü ve kurban gibi kanallar aracılığıyla doğaüstü güçlerle iletişim kurmaktır (Rüpke, 2020, s. 1207-1208). Dinsel iletişim seçkin bir etkileşim olmakla beraber genelde rahip-kralların kurabildiği bir iletişim ağıdır. Bu iletişim, seçilmiş kişileri diğer insanlardan ayırt ederek onları ayrıcalıklı kılmaktadır. Ziusudra'nın ilahi iletişimi de rahiplik statüsünden gelmekteydi. Jacobsen'in aktarımına göre, mitosta Ziusudra'nın *baş dönmesi tanrısının* bir heykelini yapması, onun esrimeyle öte dünya ile iletişim kurabildiğini göstermektedir (Jacobsen, 1981, s. 521-523). Metinde bahsedilen dinsel iletişim, esrime yoluyla doğaüstü varlıkların niyetini öğrenebilmesidir. Böylelikle tanrılar meclisindeki tufan kararını öğrenmiştir (Jacobsen, 1981, s. 521-523). Bu bağlamda Ziusudra da bir kâhin, rahip ya da rahip-kraldır.

Eskiçağ inancına göre insan, doğası gereği acınacak haldedir. Bu nedenle tanrılar, insanlara şefkat göstermekte, yaşamaları için gerekli besini ve yerleşimleri bahşetmekteydi. Eridu'nun yaratılışını konu alan mitosta, Güney Mezopotamya'nın sulu tarım potansiyeli ve bu potansiyelin getirdiği merkezileşme görülmektedir. Şehirler, iyi organize edilmiştir. Bu şehirlerde, tanrılara karşı ölümlü insanların şehirlere yerleşip tapınaklar inşa ederek tanrıların kuralları çerçevesinde yaşadıkları görülmektedir. Bir düzen yer almakta, insanlar ise bu düzeni bozmadan yaşamaktaydı. Tıpkı mitte olduğu gibi düzen bozulursa eskatolojik bir son insanlığı beklemekteydi. Tufan burada metaforik bir zincirdir. Yazılı kaynaklara göre, tufandan sonra birçok kent kurulmuştur. Bu kentler, tanrıların ahdiyle kurulan iyi organize edilmiş yerleşimlerdir. Bölgedeki birçok kent siyasi ve ekonomik öneminin yanı sıra, tufan metaforuyla teolojik önemini de vurgulamaktaydı. Şehirlerin tüm yapılanması tanrıların isteği doğrultusunda gerçekleşmekteydi. Bu yapılanmanın ardından kralların liderliğinde, şehirler ve insanlar yeryüzünde çoğalmaya başlamıştır. Tufan sonrası kurulduğuna inanılan kentler siyasi ve ekonomik açıdan üstünlüğünü kaybetmeler de teolojik açıdan önemli olmaya devam etmişlerdir. Dolayısıyla sürekli değişen ve rekabet halindeki Mezopotamya kentlerinde, kentlerin teolojik açıdan vurgulanması oldukça önemliydi.

Mit, kral listeleriyle bağlantılıdır. Metin, Sumer kral listelerinin kalıplaşmış dil ve modeline göre düzenlenmiştir. Metinde, öne çıkan şehirlere ve hanedanlara özel bir itibar kazandırmak gayesi vardır (Jacobsen, 1981, s. 526-527). Metinde, tufandan sonra hayatta kalanların kurduğu yaşam ve yenilenen düzen öne çıkmaktadır. Metindeki figürler, Enüma Eliş ve benzer türdeki mitosların erken prototipini göstermektedir (Espak, 2015, s. 61). Mitosta, belirli temalar tekrarlanmıştır. Bunlar şehirlerin kuruluşu, kralların seçimi ve kutsal krallıktır. Bu tür mitoslar, kültürel açıdan toplumların kendilerini, krallıklarını ve evreni nasıl algıladıklarını göstermektedir. Bu mitoslar, toplumların hayatı ne şekilde algıladıklarını göstermesi açısından pedagojik bir aktarım sağlar. Çünkü metinde ilksel düzen ve uyum gibi gayeler vardır. Bu tür metinler krallığı-toplumu yüceltmenin yanı sıra üstünlük iddiasını da metaforik biçimde sağlamaktadır. Mezopotamya'da, tanrılarla olan ahdin ve düzenin korunması gerektiğine inanılmaktaydı. Ahdin bozulması durumunda eskatolojik olaylar meydana gelebilirdi. Bu bağlam, mitoslarda gelenekselleşmiştir. Genellikle yaratılış, karşılıklı ilişki ve mevcut bozulma durumunda yaşanacaklar bu mitoslarda anlatılırdı (Mazı, 2008, s. 35-36). Fakat bu bağlam dışında özgün metinlerde bulunmaktadır. Bu perspektife uymayan spesifik örneklerden biri Dunnu teogonisidir.

2. DUNNU TEOGONİSİ-HARAB MİTOSU

Harab Mitosu ya da Dunnu teogonisi evrenin yaratılışı, tanrıların soyağacı, Dunnu kenti ve hanedan tarihinin bir arada anlatıldığı bir mitostur (Djik-Coombes, 2018, s. 2). Mitos, tek bir nüshada yer alır. BM 74329 numaralı tablet, Yeni Babil Dönemine aittir (Lambert ve Walcot, 2009, s. 64). Yeni Babil İmparatorluğu'nun başlangıcı ile Pers İmparatorluğu'nun sonu arasına tarihlenmektedir (Lambert, 2013, s. 387). Metnin dili, Akadcadır (Bottero ve Kramer, 2017, s. 538). Metnin tamamı yaklaşık 100 satırdan oluşur. Metnin bir kısmı korunmuştur, kırıklı bir yapıdadır (Scully, 2015, s. 63). Metnin kolofon kısmında, Babil ve Asur menşeli bir tablete göre derlenip yazıldığı belirtilir. Bu, tek nüshanın Babil menşeli Asur tabletinden kopya edildiği ya da Asur menşeli bir Babil tablete göre kopyalandığını göstermektedir. Metnin, gramer, stil ya da içerik bilgisi de kompozisyonun tarihlenmesi konusunda yardımcı olmamaktadır.

Mit, herhangi bir edebi anlatım olmaksızın basit bir dille başlamaktadır. Metinde, efendilik ve krallık, krallık ve derebeylik ifadeleri de sık sık birbirlerinin yerine geçmiştir (Lambert ve Walcot, 2009, s. 64; Bottero ve Kramer, s. 538-540).

Mitin tercümesi şu şekildedir (Lambert, 2013, s. 387-396; Lambert ve Walcot, 2009, s. 65-66; Jacobsen, 1984, s. 2-25; Miller, 1985, s. 248-249):

“[...] ... Başlangıçta, [...] ve [...] iktidarı [...] [Harab] [Dünya'yı] kendisine eş aldı, bir aile kurdu ve efendilik (krallık) yapmak için [...] ... [Harab]: “Ülkenin topraklarını süreceğiz ve ekeceğiz!” Harbusabanlarının darbeleriyle Deniz'i yarattılar. İkincisi, kendiliğinden sürülen topraklar, Amakandu'yu ise kendi başlarına doğurdular. Üçüncüsü, ebedi kenti, iki kuleli Dunnu'yu onun kalesini yarattı ikisi de. Harab, kendisine Dunnu kentinin kralı unvanını açıkça verdi, kendisini hükümdarlığa adadı. (bu esnada) Dünya, gözlerini oğlu Amakandu'ya çevirdi ve şöyle dedi ona: “Buraya gel ve seninle sevişmeme izin ver!” Böylece Amakandu eş aldı annesi Dünya'yı. Öldürdü babası Harab'ı, onu sevdiği Dunnu'da toprağa gömdü. Dunnu'nun hükümdarlığını Amakandu, devraldı kendisine. Kislimu Ayının 16. Gününde Amakandu, devraldı efendiliği ve krallığı. (Ardından) Deniz'i kız kardeşini de eş aldı kendisine. Deniz, evlenince Amakandu'yla öldürdü annesi Dünya'yı. Doğdu Amakandu'nun oğlu Lahar. Amakandu'yu öldüren Lahar, Amakandu'yu Dunnu'ya babasının yanına gömen Lahar. Aldı annesi Deniz'i kendisine eş diye. Ki o Deniz, annesini boğazlamıştı [...] ayının on altısında. Lahar sahip

çıktı iktidara, krallığa bey oldu. Amakandu'nun oğlu Lahar, evlendi kendi kız kardeşi Nehir ile. Lahar, öldürdü babası Amakandu ve annesi Deniz'i, gömdü onları mezarlarıyla birlikte Dunnu'ya, sonsuzla dinlenmeye.... (Şaba) ayının 1. Gününde krallığı, efendiliği kendisine aldı. Lahar'ın oğlu [...] kız kardeşi Ga'um ile evlendi. Lahar'ın oğlu Hamarnu kız kardeşi Nintestinna'yı kendine eş aldı. Yeryüzü bereketlendi, yabancı hayvanlar için yiyecekler üredi. Ağıllar oluştu, ağıllar kullanıma sunuldu. Tanrıların tüm ihtiyaçları hizmete sunuldu. Hamarnu, öldürdü annesi Ga'um ve babasını. Gömdü onları mezarlığa, anıt mezara. (Adaru) Ayının 29. Gününde krallığı ve efendiliği aldı kendisine. Hamarnu'un oğlu Hayasum, kız kardeşini eş olarak aldı, yılın ilk günü, babasının krallığını aldı kendisine. Ama öldürmesi babası Hamarnu'yu. Yakaladı onu canlı, zincire vurdu tanrıyı, kentine tutsak etti onu, kentinde babasını esir tuttu....Nuşku haber verdi onlara... [...] şöyle dedi: "Ninurta, krallığı ve efendiliği alacak mı?" "Evet!" diye cevapladı... Ve Sarrat-Nippuri şöyle diyecek:"Ninurta Krallığı ve efendiliği alacak...ve.... Enlil... Nuşku ... Ninurta... Nisan Ayının... gününde Akitu festivalinde, çiftçinin şarkısını söyleyecekler. Babil ve Asur'dan kopyası olan ve derlenen bir tablete göre yazılmıştır. Harab, tamamlanmıştır".

Mit, ilkel tanrı çiftlerinden başlamaktadır. İlkel tanrı çiftlerinin ardından insanlığın yaratılmasını konu alması mitosun teogoni kategorisine koymaktadır. Mitteki tanrılar, halefi tarafından öldürülene kadar iktidarda kalmıştır. Mezopotamya mitoslarında, krallık için tanrıların mücadelesi yer almasına karşın tanrıların birbirini öldürmesi rastlanılan bir durum değildir. Bu, mitosun teogoni ile beraber ardıllık içerdiğini de göstermektedir. Bir soydan devam eden ardıllık düzenli enest ile devam etmiştir. Tanrılar, anneleri ya da kız kardeşleriyle evlenmiştir. Her çiftin tanrıçası da kendisinden önceki dişi figürü öldürmüştür. Metin sistematik bir cinayet serisini de içermektedir. Açıkçası Politeizmde tanrılar, ölümsüzdür. Ölümsüz tanrıların açıkça öldürülmesi ilginçtir. Yine tanrıların mezara gömüldüğü ayrıntısı da dikkate değerdir. Tanrıların mezara gömüldüğü, başka bir mitosta yer almaz. Mitoslar oluştuğu toplumun değerleriyle bağlantılıdır. Dolayısıyla böyle bir ayrıntının başka bir yerde yer almaması unutulmuş bir değer olduğunu ya da sadece Dunnu'ya özgü bir inanç olduğunu düşündürmektedir.

Mitosta toprak, ön plana çıkar. Diğer teogonilerde su baskın iken Dunnu'da su baskın değildir. Mitostaki dişi figürler su, erkekler ise toprakla ilişkilendirilmiştir. Yakınoğu'da toprak metaforu genellikle dişilikle bağdaştırılmaktaydı. Dunnu'da ise

bu durum tam tersidir. Mitosta yer alan figürlerin bir kısmı da başka herhangi bir mitosta yer almamaktadır (Lambert, 2013, s. 388). Örneğin Harab yazılı kaynaklarda görülen bir figür değildir.

Metnin giriş kısmı hasarlıdır. Bu nedenle ilk tanrı çiftinin kaostan beri var olup olmadığı bilinmemektedir. Mitostaki ilk dişi figür Dünya olduğuna göre Harab da cennet ya da gökyüzü olabilir. Çünkü teogoni mitoslarında yer ve gök standartlaşmıştır (Lambert, 2013, s. 387).

İlk çiftten doğan Deniz, bir saban yardımıyla yer açılmasının ardından doğmuştur (Lambert ve Walcot, 2009, s. 67). Açılan çukurun suyla dolması, suyun tarım ile olan ilişkisini göstermektedir. Metinde deniz, Akadca'daki *tāmtu* yerine Sumerce'deki *a-ab-ba* biçimiyle yazılmıştır (Bottero ve Kramer, 2017, s. 543). Metnin yazıldığı dönemde Akadca yerine Sumerce bir kelime tercih edilmesi ilgi çekicidir. Deniz kendi kendine çoğalması eski gelenekle bağlantılıdır. Bu açıdan Deniz'in yaratılmasını konu alan daha ilkel bir mitostan gelmiş olabilir. Saban, tarımsal bir alettir. Metindeki saban ise erkeklik organı ve üremeyle alakalıdır. Sabanla denizin çiftleşmesi ise bitkilerin, hayatın ve tarımın doğuşunu temsil ediyor olmalıdır.

Metinde Amakandu, ilk çiftten kendi başına doğmuştur. Bunu, saban gibi herhangi bir aletin yardımı olmadan yapmıştır. Dolayısıyla Amakandu, biseksüel üremeyle meydana gelmiştir (Lambert ve Walcot, 2009, s. 67). Amakandu tarımla ilişkilidir. Lambert ve Walcot'a göre, Amakandu, vahşi hayvanların ve bitkilerin Sumer-Babil tanrısı Sakkan ile özdeşleştirilirdi (Bottero ve Kramer, 2017, s. 542; Lambert, 2013, s. 512-515). Amakandu ve Deniz'in birleşmesinden meydana gelen Lahar ise Sumer-Babil sığır tanrısıdır. Metinde, tarımın, vahşi ve evcilleştirilmiş hayvanların yaratılması aktarılmıştır.

Kramer'e göre mitos, tarihsel süreçte birçok aşamayı içermektedir. Teogoni, ilk yerin, ilk tanrıların, tarımın ve hayvancılığın gelişim aşamalarını ortaya koymaktadır (Bottero ve Kramer, 2017, s. 543-544). Metinde, bir önceki tanrı çiftinin sistematik biçimde katledilerek iktidarın yeni tanrı çiftleri tarafından ele geçirilme süreci verilmiştir (Lambert, 2013, s. 387-388). Adı korunmayan Lahar'ın oğlunun ardından, Lahar'ın torunu yer almaktadır. Ga'um isimli bir tanrıyla evlenmiştir. Ga'um bir çoban tanrısıdır. Bottero ve Kramer'e göre, tanrının adı yabancı bitki örtüsü anlamına gelmektedir (Bottero ve Kramer, 2017, s. 542). Kendisinden sonra gelen dişi Ningestinna ise, Dumuzi'nin kız kardeşi ve bir ana tanrıça olan Gestinanna'dır. Metinlerde, "cennetin asması" anlamına gelen çiftçilik, tarım tanrılarından biridir. Dumuzi ve Gestinanna'nın annelerinin adı, Duttur olarak geçmektedir (Delnero,

2020, s. 69). Lambert'e göre, Ga'um ve Duttur, Sumer dilinde koyun anlamına gelen ideogram ile yazılıyor olmasına karşın, Duttur hiçbir yerde Ga'um ile eşitlenmemektedir (Lambert, 2013, s. 388, 526).

Mitosta, tanrı Hamarnu yer almaktadır. Yazılı kaynaklarda Hamarnu'ya dair bilgiler kısıtlıdır. Hamarnu genellikle Ha'asu ile birlikte yazılmıştır. Her iki tanrıya ait sınırlı sayıda bilgi bulunmaktadır (Lambert ve Walcot, s. 20, 68). Humarnu, Fish'e göre, Semitik bir kelimedir ve kesmek anlamına gelmektedir (Fish, 1934, s. 316). Wiggermann ise Humarnu'nun Hurrice Cennet anlamına geldiğini ifade etmektedir. İsmi anlamından dolayı, metnin ilk kısımlarında yer alması beklenirdi. Çünkü cennet, mitoslarda genellikle ilk yaratılan yerlerden biridir. Wiggermann'a göre, mitosta, Hamarnu'nun yer alması Hurri etkisini göstermektedir (Wiggermann, 2011, s. 672).

Ensest, genellikle tabudur. Fakat mitoslarda tanrıların birbiriyle olan ilişkilerinde ensest ifadeleri yer almamaktadır. Nitekim bu mitosta da ensest yer almaktadır. Mitosta hem ensest hem de iktidardaki tanrıların sistematik katledilişinden bir olumsuzluk duyulmaz.

Mitosta, tüm yaratılış mitoslarında yer alan kültürün ilk aşamalarındaki figürler yer almaktadır: cennet, dünya, deniz, nehir, saban, evcil hayvanlar, çoban, otlak, meyve ağacı, asma gibi (Hallo, 2010, s. 567). Mitosta, çalışma veya toprağı işleme ihtiyacı vurgulanmaktadır. Wiggermann'a göre, mitos yerleşik gıda üretimiyle ilişkilidir. Kent, toprak, saban, nehir, arpa koyun ve sürüleri temsil eden tanrılar mitosta verilen tarihlerle bağlantılı takvimsel bir paralellik kurmaktadır (Wiggermann, 2011, s. 672).

Mitos, Dunnu kentini vurgulamaktadır. Mitos, muhtemelen Dunnu kentine ait yerel bir mitosunu içermektedir. Dunnu, tanrılar tarafından inşa edilmiştir. Tanrılar kenti inşa etmekle kalmamış, burada yaşamış ve öldürüldükten sonra da yine Dunnu'ya gömülmüştür. Mitosta, başka bir yer adı geçmez. Tüm olay örgüsü yaşam, yaratılış ve ölüm bu kentte geçmektedir. Bu Dunnu'nun diğer kentlerden daha önemli olduğu vurgusudur. Çünkü başka herhangi bir mitosta tanrıların yarattığı, inşa ettiği, koruduğu, yaşadığı, öldürüldüğü ve gömüldüğü başka bir yer anlatımı bulunmamaktadır (Miller, 1985, s. 235).

Dunnu, mitosta sa-a-tu yani ebedi kenttir. Akadca müstahkem yer anlamına gelmektedir (Lambert, 2013, s. 389). Hallo'ya göre, Dunnu, bozulmamış göksel bir şehirdir (Hallo, 1971, s. 65). Kelime olarak Dunnu'yu içeren birçok kent vardır.

Örneğin en erken Rim-Sin dönemi metinlerinde geçmektedir. Hallo'ya göre, Larsa'daki Rim-Sin'in yazıtlarında yer alan, Orta Kronolojide MÖ 1795'te metinlerde geçen Dunnun kenti, mitosta bahsedilen kent olmalıdır (Hallo, 2010, s. 556-557). Larsa'daki Gungunum'un yirmi ikinci yılı, adını Dunnun'un inşası ve muhtemelen Dunnun'dan geçen Isartum kanalının kazılmasıyla almıştır (Hallo, 2010, s. 558).

Hallo'nun vurguladığı gibi Dunnu teogonisi, Isin krallığıyla bağlantılı bir taşra kenti olan Dunnu'yla bağlantılıysa, tüm evrenin geçmiş yöneticilerinin hikâyesinin bir taşra kentine ait olması şaşırtıcıdır (Jacobsen, 1981, s. 22). Nitekim yerel bir kentin evrensellik vurgusu için Dunnu teogonisi oldukça komplekstir. Mitosun içinde mezar tapınaklar, tanrıların hikâyesi ve tanrı nesilleri gibi unsurlar bulunuyor olması mitosun yerel bir mitostan daha fazlası olduğunu göstermektedir. Çünkü mitosta, süreklilik arzusunun kurumsallaşması açıkça görülmektedir. Dunnu yerin, göğün, tanrıların ve evrenin ortak noktasıdır, bu nedenle diğer kentlerden daha büyük ve iddialıdır (Miller, 1985, s. 22). Mitos baz alındığında Dunnu'nun başkent statüsünde siyasal, ekonomik ve dini öneme sahip bir kent olması beklenmektedir (Kramer, 2017, s. 541).

Günümüze kadar gelen belgelerde, Dunnu'ya yönelik başka bir mitos ya da mitolojik atıf yoktur. Bu nedenle Dunnu, gerçek olmayan bir kent olabilir. Bir başka ihtimal ise evrensel bir mitos perspektifinin yerel bir mitosla etkilenecek oluşmasıdır. Yani Dunnu teogonisi birkaç farklı metin grubundan meydana gelmiş olabilir.

Mitosta, Dunnu'daki iktidar değişikliği vurgulanmaktadır. Her yeni tanrı kralın iktidara geçtiği tarih belirtilmiştir. Genellikle köken mitoslarında festival tarihlerine atıf yapılır. Bu, önemli olayların periyodik olarak kutlanması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Örneğin Önasya'daki Akıtu festivali, teogoni mitoslarında kısmen vurgusu yapılmakta ve bayram düzenli olarak kutlanmaktadır. Fakat Dunnu teogonisinde öne çıkan tarihlerin herhangi bir karşılığı yoktur.

Mitosta birinci, on altıncı ve yirmi dokuzuncu günler ön plandadır. Lambert'in aktardığına göre, MÖ 18. yy'a ait Mari metinlerinde, ölümlere ayın birinci, sekizinci, on altıncı ve otuzuncu günlerinde adak adanmıştır (Lambert, 2013, s. 390-391). III. Ur Hanedanlığı Döneminde, on beşinci günde yeraltı tanrıları ve ölen hükümdarlara saygı gösterildiği bilinmektedir. Fakat bahsi geçen tarihler ile Dunnu teogonisinde yer alan tarihlerle ilgili bir paralellik bulunmamaktadır. Nitekim bu tarihlerdeki tanrılar ve ölen krallar, Enmesarra, Enki ve Lugaldukuga'dır. Bu tanrılara da Tişri ayının yirmi dokuzunda çeşitli kurbanlar sunulmaktaydı. Dunnu teogonisinde geçen tarihler, devredilen hanedana kurban sunulan günler olabilir. İktidarın nesiller arası

aktarımı, yalnızca gün ve ay verilmesinden dolayı bu tarihler referans tarihler değil, kültürel tarihlerdir (Lambert, 2013, s. 389). Köken mitlerinde sıklıkla başlangıçta olup bitenlerin tarih boyunca belirli aralıklarla tekrarlandığı düşünülür. Bu şekilde mit ve ritüel ilişkilendirildi (Miller, 1985, s. 236).

Sonuç

Eski Mezopotamya'da kentlerin kuruluşu, tanrıların ve kralların iktidara gelişini anlatan çok sayıda mitos yer almaktadır. Kentler birbiriyle olan mücadelesinde teolojik, ekonomik ve siyasi üstünlük sağlamaya çalışmıştır. Edebi geleneğe sıkça yansıyan bu durum neticesinde politik kaygılı yaratılış mitosları ortaya çıkmıştır. Bu mitoslarda, kentlerin üstünlüğü sıklıkla vurgulanmakta, koruyucu tanrıların da evrenin hâkimi olduğu inancı aktarılmaktadır. Bu mitoslardaki anlatı, genellikle birbirine benzemektedir. Dunnu teogonisi ise spesifiktir. Mitos, Dunnu ile sınırlı, kral ailesi üyelerinin, veraset ilişkisinin, kosmosun bütününe yansımalarıdır. Kentlerin önemini tanrılarla vurgulandığı bir geleneksel mitolojik anlatı perspektifine uyum sağlamamaktadır. Tanrılar, ardından yarattıkları dünya teogoni mitoslarında merkezi bir rol oynarken Dunnu mitosunda, kent, ilksel ve değişmemiş bir mekânı temsil etmektedir. Nitekim tanrılar ve hanedanlık, kent ekseninde süreklilik sağlamıştır. Bu, tanrıların yarattığı 'ilk yaratılan' kent geleneğinden farklıdır.

Dunnu, politik mücadelenin yer aldığı bir yaratılış mitosudur. Tanrılar, metinde açıkça ölmektedir. Öldürülen her tanrı için şehre birer anıt mezar dikilmiştir. Bu, Mezopotamya geleneğinde rastlanılan bir durum değildir. Mitosta, diğer yaratılış mitoslarına oranla kent ön plandadır. Enses ve haleflerin ölümünü pozitivist biçimde anlatılması, mitosun kendisine has özelliğidir. Tüm doğum, ölüm ve mücadelede kentin varlığı ön plandadır. Kral değişiminde öne çıkan tarihler ise metinde vurgulanır. Bahsi geçen tarihlerin kentteki kültürle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu, mitosun son aşamaya gelene kadar birkaç farklı anlatıdan etkilendiğini ya da kompoze edildiğini göstermektedir. Mitos, tarımın, hayvancılığın, yerleşik hayatın, kentleşmenin, düzenin ve belki de sosyal hiyerarşinin de anlatıldığı bir mitostur. Geleneksel yaratılış anlatısından farklı olarak Dunnu mitosunu, evrenin yaratılışından, son tanrı krala kadar kaotik bir düzen hâkimdir. İlkel barbarlıktan, imparatorluk kültürüne kadar geçen süreçle beraber kendi ekseninde kentin ve krallığın gelişimini ele alan anlatısı, günümüze kadar gelen mitolojik belgeler dâhilinde benzerine rastlanılmamıştır.

Dunnu kaos ve kaosa karşı düzenin yer aldığı yaratılmış bir mekândır. Bu bağlamda hem tanrıların düzeni ve yine tanrıların kaosu aynı yerde geçmektedir. Hiçlikten itibaren imparatorluk kültürüne kadar geçen süreç tek bir mekânda birleşir. Dunnu, bu karşıtlığı göstermesi açısından önemlidir. Bu açıdan, yalnızca bir kentin önemini vurgulamakla kalmaz, Eski Mezopotamyalıların evrene bakış açısına dair geleneksel anlatıya karşı inançlarının da olabileceğini göstermektedir.

Kaynakça

- Adalı S. F. ve Görgü A. (2016). *Babil Yaratılış Destanı – Enuma Eliş-*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Altuncu, A. (2014). Sümerlerde Tanrı Anlayışı ve Tanrılar Panteonu. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4(7), 118-142.
- Arslan, A. (2006). *İlkçağ Felsefe Tarihi 1: Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Balandier, G. (2010). *Siyasal Antropoloji*. (Ç. Kasap, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bayat, F. (2016). *Mitolojiye Giriş*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Black, J. ve Green A (2003). *Mezopotamya Mitoloji Sözlüğü Tanrılar, İfritler, Semboller*. (N. Hasgül, Çev.). İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Bottéro J. ve Kramer S. N (2017). *Mezopotamya Mitolojisi*. (A. Tümertekin, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bratton, F. G. (1995). *Yakındoğu Mitolojisi: Eski Yakındoğu'da Tanrı ve Tarih Hikâyeleri*. (N. Muallimoğlu, Çev.). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Campbell, J. (1995). *İlkel Mitoloji*. (K. Eminoğlu, Çev.). Ankara: İmge Kitapevi.
- Campbell, J. (2007). *Mitolojinin Gücü*. (Z. Yaman çev.). İstanbul: Mediacat Kitapları.
- Ceglarska, A. (2008). The Role of Myth in Political Thought. *Krakowskie Studia Z Historii Państwa I Prawa* 11(2), 343-355. <https://doi.org/10.4467/20844131KS.18.023.9049>.
- Connerton, P. (1989). *How Societies Remember*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çoban, B. (2003). Mitoloji, Din, İdeoloji. B. Çoban ve Z. Özarslan (Ed.). *Söylem ve İdeoloji, Mitoloji, Din, İdeoloji içinde* (s. 195-218). İstanbul: Su Yayınları.

- Delnero, P. (200). *How To Do Things With Tears, Ritual Lamenting in Ancient Mesopotamia*. Boston: De Gruyter
- Demirci, K. (2013). *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş Tanrılar, Ritüel, Tapınak*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Dijk-Coombes, R. M. V. (2018). Mesopotamian Gods and The Bull. *Societates Precapitalistas*, 8(1), 1-15. <https://doi.org/10.24215/22505121e030>
- Eliade, M. (2004). *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*. (M. Aydın, Çev.). Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- Eliade, M. (1993). *Mitlerin Özellikleri*. (S. Rifat, Çev.). İstanbul: Semavi Yayınları.
- Ellwood, R.(1999). *The Politics of Myth a Study Of C.G. Jung, Mircea Eliade and Joseph Campbell*. Albany: State University Of New York Press.
- Espak, P. (2015). Was Eridu The First City İn Sumerian Mythology? P. Espak, M. Läänemets ve V. Sazonov (Ed.). *Studia In Honorem Tarmo Kulmar. When Gods Spoke: Researches and Reflections on Religious Artefacts* içinde (s. 53-70). Tartu: Tartu Ulikooli Kirjastus.
- Etgü, Y.T. ve Pekşen, O. (2023). Sumerlilerde Din ve Anlayışı ve Tanrı Algısı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 511-525.
- Etöz, Z. (2011). Mitos ve İktidar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3), 157-176.
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin Yorumlanması*. (H. Gür, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Hallo, W. W. (2010). *The World's Oldest Literature Studies in Sumerian Belles-Lettres*. Leiden& Boston: Brill.
- Hallo, W. W. (1971). Antediluvian Cities. *Journal of Cunieform Studies*, 23(3), 57-67.
- Hart, G. (2012). *Mısır Mitleri*. (M. S. Türk çev.). İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Heidel, A. (2000). *Enuma Eliş Babil Yaratılış Destanı*. (İ. Birkan, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Herzfeld, M. (2012). *Antropoloji: Kültürlerde ve Toplumda Teorik Uygulama*. (B. Toksöz, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Hooke, S. H. (1993). *Ortadoğu Mitolojisi- Mezopotamya, Mısır, Filistin, Hitit, Musevi, Hristiyan Mitolojisi*. (A. Şenel, Çev.). İstanbul: İmge Kitapevi
- Jacobsen, T. (1981). The Eridu Genesis. *Journal of Biblical Literature*, 4(1), 513-519.
- Jacobsen, T (1984). *The Harab Myth*. California: Malibu.

- Lambert, W. G. (2013). *Babylonian Creation Myths*. Indiana: Eisenbrauns.
- Lambert, W. G. ve Walcot P. (2009). A New Babylonian Theogony and Hesiod. *Kadmos*, 4, 64-72. <https://doi.org/10.1515/Kadm.1965.4.1.64>
- Lincoln, B. (1989). *Discourse and The Construction of Society Comparative Studies of Myth, Ritual And Classification*. New Ed: Oxford University Press.
- Lurker. M. (1984). *The Routledge Dictionary of Gods and Goddesses, Devils and Demons*. London: Routledge.
- Malinowski, B. (2000). *Büyük, Bilim ve Din*. (S. Özkal, Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Mazı, F. (2008). Antik Çağ'da Düşüncenin Kentsel Mekâna Yansıması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 33-48.
- Michael, M.-C. (2017). *Dictionnaire des noms de divinités*, <https://shs.hal.science/halshs-00794125>
- Miller, P. (1985). Eridu, Dunnu and Babel: A Study in Comparative Mythology. *Hebrew Annual*, 9(1), 227-251.
- Overing, J. (2013). The Role of Myth: An Anthropological Perspective, or: "The Reality of The Rolly Made-Up". G. Schopfling ve G. Hosking (Eds.). *Myths And Nationhood* içinde (s. 1-18). New York: Routledge.
- Pekşen, O. (2017). Babil Krallarının Siyasal Meşrulaştırma Aracı: Tanrı Marduk. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 102-111.
- Pekşen, O. (2016). Eski Mezopotamya'daki Savaşlarda Tanrıların Rolü. *History Studies*, 8(2), 55-68.
- Rüpke, J. (2020). Ritual Objects and Religious Communication in Lived Ancient Religion: Multiplaying Religion. M. Fuchs, A. Linkenbach, M. Mulsow, B.-C. Otto, R. B. Parson ve J. Rüpke (Eds.). *Religious Individualisation: Historical Dimensions and Comparative Perspectives* içinde (s. 1201-1222). Berlin: De Gruyter.
- Sayım, H. (1996). Dinlerde Kozmogoni ve Yaratılış Açısından Suyun Yeri. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(9), 127-137.

- Schneider, B. (2022). Nippur: City of Enlil and Ninurta. T. Galoppin, E. Guillon, M. Luaces, A. Lätzer-Lasar, S. Lebreton, F. Porzia, J. Rüpke, E. R. Urciuoli ve C. Bonnet (Eds.). *Naming and Mapping The Gods in the Ancient Mediterranean Spaces Mobilites, Imaginaries*, içinde (s. 745-762). Berlin: De Gruyter, 2022. <https://doi.org/10.1515/9783110798432-039>
- Scully, S. (2015). *Hesiod's Theogony from Near Eastern Creation Myths to Paradise Lost*. Oxford: Oxford University Press.
- Sviličić, N. ve Maldini P. (2014). Political Myths and Totalitarianism: An Anthropological Analysis of Their Causal Interrelationship. *Coll. Antropol*, 38(2), 725-738.
- Talon, P. (2005). *The Standart Babylonian Creation Myth Enuma Elis*. London: The Neo-Assyrian Text Corpus Project.
- Tamtik, S. (2007). Enuma Elish: The Origins of Its Creation. *Studia Antiqua*, 5(1), 65-76.
- Taş, İ. (2002). *Türk Düşüncesinde Kozmogoni-Kozmoloji*. Konya: Kömen Yayınları.
- Tismaneanu, V. (1998). *Fantasies of Salvation: Democracy, Nationalism and Myth in Post-Communist Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- Tobin, V. A. (1988). Mytho-Theology in Ancient Egypt. *Journal of The American Research Center in Egypt*, 25(1), 169-183.
- Tsumara D. T. (1994). Genesis and Ancient Near Eastern Stories of Creation and Flood: An Introduction. R. Hess ve D. T. Tsumara (eds.). *I Studied Inscriptions From Before The Flood: Ancient Near Eastern Literary and Linguistic Approaches to Genesis 1-11* içinde (s. 27-57). Winona Lake: Eisenbrauns.
- Tudor, H. (1972). *Political Myth*. London: Pall Mall Press.
- Tuna, K. (1987). *Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Van Dijk J. (1995). Myth and Mythmaking in Ancient Egypt. *Civilizations of the Ancient Near East*, 3(1), 1697-1709.
- Yıldırım, E. (2017). *Eskiçağ Mezopotamya'sında Liderler Krallar Kahramanlar*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Wiggermann, F. (2011). Agriculture as Civilization: Sages, Farmers and Barbarians. K. Radner ve E. Robson (eds.). *The Oxford Handbook of Cuneiform Culture* içinde (s. 662-689). Oxford: Oxford University Press.

<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199557301.013.0031>

Summary

Myths are an important societal heritage from a sociological perspective. Myths are part of the cultural memory. It narrates the emergence of social institutions and norms. They are related structures that protect and regulate the central factors of society by reinforcing their values and judgements. There are many different types of myths. In this study, the creation myth is evaluated. Creation myths are myths that build the world and order on a reality that is difficult to change. It is about the creation of gods, the world, the universe, man, space, cities and time. In myths associated with the gods, the creation of cities provides divine legitimacy to the created cities. Myths deal with primordial events that serve as role models for all times. The ritual repetition of these events at certain times and places makes reminding essential remember them by taking a place in the collective memory.

Rulers in ancient Mesopotamia, drawing upon the unified social consciousness and organization fostered by central authorities, utilized the memory of their communities shared history to solidify their own power. Almost every city in ancient Mesopotamia has a creation myth. These myths reflected the region's political landscape, where competing city-states each sought to establish their own unique identity. These creation narratives often portrayed the gods creating order and the universe, followed by the creation of specific cities chosen by the deities as their own. The myths consistently emphasized the supremacy of these gods and the inherent significance of their chosen cities. Interestingly, these stories, including the *Enuma Elish* and the *Eridu Genesis*, often share similar themes of divine struggles and successions, lending them a sense of coherence and interconnectivity.

Within this type of myths, there is a very unique myth: Dunnu Theogony. The myth, which is found in a copy, is dated to the Neo-Babylonian period. Certain parts of the myth have been preserved. The myth was copied from an Assyrian or Babylonian original cuneiform clay tablet. In the myth, which is conveyed in a simple language, the first creatures are not clear. After those creatures, Harab came into existence. Harab does not appear in any other myth. He became king by taking the Earth, that is, the soil, as his wife. Then the Sea and Amakandu were formed. Amakandu married with the Sea. Harab created the city of Dunnu to make a kingdom. The Earth called her son Amakandu to have intercourse with him. Amakandu killed his father Harab and buried him in Dunnu. Then the Sea also killed his mother Earth. They became kings on the 16th day of the month of Kislimu. Amakandu's son Lahar married his sister River and then killed his father and mother. Lahar and his brother became king on the 1st day of January. After Lahar, his son and daughter Ga'um got married and they killed their father. Ga'um's daughter and son also married each other, then they killed the previous generation and buried them in Dunnu. Hamarnu, the last of the generation, refused to kill his father and imprisoned him in chains and then became king of Dunnu. The tablet continues with the song sung at the Akitu festival. Information cannot be provided because the tablet is broken. Each pair of gods appears to hold power until they are killed by their successor. In this story of succession, there is regular incest and murder. It is rare for immortal gods to be killed and buried in myth. The killing of pairs of gods is portrayed in a positive light. In the myth, as in all other creation myths, there are names that evoke the first stages of mythology and culture. Concepts such as heaven, earth, sea, river, plough, domestic animals, wild animals, shepherd, pasture, fruit tree and vine come to the fore. Settled food production is the main factor. he killed gods were buried in the city of Dunnu. The killing of gods in any other Mesopotamian city. Dunnu is not only a city founded, protected and ruled by the gods, but also a city where they were buried and resided. In the myth, the city of Dunnu is described as a literary city. The localisation of the city of Dunnu is unknown. Although the Assyrians called their enclosure Dunnu, it is possible that there was also a city with this name. The dynastic dates in the myth are probably references to the dates of celebrations and rituals in the city and urban memory. It was thought that the origin and creation myths were repeated at certain historical intervals accompanied by rituals. It is

understood that ritualistic activities were carried out on the given dates. The text, which was inspired by a few local myths and perhaps composed more than once until the Neo-Assyrian period, carries political concerns based on the struggle and dominance of the gods. The transmission and transfer of power from generation to generation through Dunnu and finally the peaceful transfer of power makes Dunnu Theogony unique in Mesopotamian literature.